

A doktori értekezés tézisei

Somodi Júlia

**Megszólítások pragmatikája japán-magyar összevetésben
A japán apellatív megszólítások fordításának vizsgálata magyar filmszövegekben**

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Fordítástudományi Doktori Program

2014

1. Az értekezés témája és célja

Jelen kutatás a japán filmek megnyilatkozásaiban előforduló *apellatív megszólítások* magyar hivatalos szinkronfordításaiban és rajongói filmfeliratokban való fordításának elemzéséről szól. A témaválasztás oka kettős: 1) a japán-magyar nyelvpár eltérő megszólítási szokásai a pragmatikai megközelítésű fordítástudományi kutatás számára termékeny talajnak bizonyulnak, és a téma mind ez ideig kiaknázatlan területnek számít. 2) Magyarországon nem létezik a japán filmek magyar fordítására (így a megszólításokat érintő fordítási elvekre sem) vonatkozó fordítási norma, nem ismertek továbbá a fordítással szembeni nézői elvárások. Jelen kutatás ezt az űrt hivatott pótolni.

Kisebbségi korpuszokon végzett előzetes kutatásaim (Somodi 2009a, 2009b, 2013, 2014) azt az eredményt hozták, hogy a japán filmek magyar filmfordításaiban a megszólítások fordítása nem egységes, sok esetben téves, vagy a magyar nyelvhasználati szokásoktól idegen fordításokkal találkozhatunk.

Fontosnak tartom ezért a deskriptív fordítástudomány eszközeivel megvizsgálni a hazai japán filmek magyar fordításait abban bízva, hogy az eredmények hasznosíthatók lesznek a filmfordítási piacon. A dolgozat úrpótló és úttörő munka is egyben, a magyar-japán nyelvpár vonatkozásában ugyanis eddig nem született hasonló jellegű elemzés.

A kutatás célja, hogy japán filmekből, valamint magyar filmfordításokból vett forrás- és célnyelvi példák alapján a leíró fordítástudomány paradigmájában nagyszámú példa kvantitatív és kvalitatív vizsgálatával feltárjam a megszólítások fordítására jellemző eljárásokat a japán-magyar nyelvpárban. A fordítói viselkedés megfigyelésén túl pedig törvényszerűségeket keresek az egyes fordítói eljárásokat irányító döntésekben. A kutatás másik kitűzött célja a japán filmek hazai célközönségének a magyar filmfordításokról alkotott véleményét, valamint ezzel kapcsolatos elvárásait megismerni egy nagymintás online kérdőív segítségével.

2. Definíció

Az *apellatív megszólítás* fogalmát Szarkowska (2012) vezette be, és a *vokatívusz* terminus alternatívájaként alkalmazza abból a megfontolásból, hogy a magyarhoz hasonló vokatívuszi esettel nem rendelkező nyelvekben a vokatívusz fogalom használata zavart okozhat, ugyanis keverhető a vokatívuszi eset és a vokatívuszi funkció fogalma. Dolgozatomban az *apellatív* funkcióval bíró nominális, névmási és melléknévi megszólító elemeket tekintem megszólításnak. Az igei megszólítást mind a magyarban, mind a japán nyelvben normatív

szabályok irányítják, így a pragmatikai elemzés szempontjából irreleváns. Előzetes kutatások is rávilágítottak arra, hogy az apellatív megszólítások jól elkülöníthetők a mondat igei részétől, ez pedig lehetővé teszi az igei megszólítástól való független elemzését. Nem sorolom az apellatív megszólítások közé az indulatszókat, mivel nem jellemzik az interakciós felek közötti interperszonális viszonyokat. Hasonló okokból nem képezik a kutatás tárgyát a köszönések és egyéb üdvözlő formák sem.

A megszólítások a nyelvhasználat azon esetei közé tartoznak, amelyek fordításához nyelven kívüli információra van szükség (Klaudy 2005; Lakatos-Báldy 2012). Olyan nyelvi elemekről van szó, amelyek megfelelő fordításához nem elég a szótárt fellapoznunk, ennél több nyelvi és kulturális ismeretet igényel. A megszólítások nem csupán azt jelölik, hogy kihez intézi a beszélő a mondandóját, hanem fatikus funkcióval is bírnak. A megszólító nyelvi elemek egyben a kommunikációs felek közötti interperszonális viszonyok kifejezői is, a fordítás szempontjából többszörösen is izgalmas területnek bizonyulnak. A magyar és a japán megszólítási rendszer között több kulturális és nyelvhasználatbeli szokásból fakadó különbség is mutatkozik, ezért a fordítónak a műfaji sajátosságok, célnyelvi közönség háttértudásának figyelembevételével mindig mérlegelnie kell, hogy a fordítás során a forrásnyelvi vagy a célnyelvi normát követi-e. Pragmatikai szempontból izgalmas feladat megvizsgálni, hogyan befolyásolja a megszólítások fordítása a kommunikációs felek közötti interperszonális viszonyok alakulását.

A tartalmi kommunikációt mindig kíséri valamiféle relációs kommunikáció, amely érzékelteti a beszélő és címzett viszonyát. Ilyenformán az audiovizuális szöveg, ahol a kommunikációs felek viszonyáról árulkodó mimika, gesztusok, intonáció is jelen vannak, lehetővé teszi a megszólítások behatóbb vizsgálatát.

3. Kutatási kérdések

A dolgozatban a következőkre keresem a választ: 1) Tapasztalható-e eltérés az *interperszonális viszonyokban* (Spencer-Oatey 2004, 2008) az eredeti és a célnyelvi szöveg között?; 2) Sikerül-e megvalósítani a fordítónak a *funkcionális vagy másodlagos funkcionális ekvivalenciát* (House 1997, 1981, 2001)?; 3) Módosul-e a célnyelvi szövegben az interperszonális viszonyokbeli változás következtében az apellatív megszólítások beszédaktusokban betöltött *illokúciós erőt* (Austin 1997; Szili 2004) moduláló szerepe a forrásnyelvi szöveghez képest?; 4) A *honosítás* vagy az *elidegenítés* (Venuti 1995) jellemző a megszólítások fordítására?; 5) Milyen törvényszerűségek fedezhetők fel az apellatív

megszólítások betoldását és kihagyását motiváló fordítói döntések mögött?; 6) Hogyan vélekedik a hazai célközönség a hazai japán filmek fordításáról? Milyen nézői elvárásokat fogalmaznak meg a filmfordításokkal kapcsolatban?

4. A kutatás hipotézisei

Az elemzéskor a következő hipotézisekből indultam ki: 1) Az *interperszonális viszonyok* tekintetében a *nyílt és rejtett fordítás* (House 1997; 2001) sajátosságai és a normabeli különbségekből fakadóan eltérés mutatható majd ki a forrásnyelvi szöveg és célnyelvi szöveg között. A japán a távolító kultúrák csoportjába tartozik, a magyar viszont a szívélyességet, familiaritást helyezi előtérbe (Szili 2004; Wierzbiczka 1991; Akutsu 2009), ezért a fordító több, a célnyelvi normarendszerbe illeszkedő megszólítást alkalmaz majd, ennek következtében pedig a magyar szöveg több *pozitív kapcsolatkezelési stratégiát* (Spencer-Oatey 2008) jelző megszólító nyelvi elemet hordoz majd, mint a japán szöveg; 2) Az elidegenítést előtérbe helyező rajongói fordításokban az interperszonális kapcsolatban beállt változás miatt a funkcionális ekvivalencia nem minden esetben valósul meg maradéktalanul. A fordítás során az interperszonális kapcsolatban beállt változás ugyancsak gátat szab a funkcionális ekvivalencia megvalósításának; 3) A kapcsolatkezelési stratégiában bekövetkezett előjelváltás a forrásnyelvi beszédaktus illokúciós erejét fokozza vagy gyengíti. Az eltérő fordítói stratégiát követő szinkronfordításokban, illetve rajongói fordításokban a célnyelvi apellatív megszólítás által kifejezett kapcsolatkezelési stratégia következtében olyan esetek is előfordulhatnak, ahol egy adott beszédaktusban ugyanaz a forrásnyelvi megnyilatkozás eltérő illokúciós erővel bír a két célnyelvi szövegben; 4) A szinkronfordítások és a rajongói fordítások célközönsége összetételében eltér egymástól. Továbbá a szinkronfordításkor beszélt nyelvet beszélt nyelvre fordítunk, míg a rajongói fordításban a beszélt nyelvet írott szövegre váltja át a fordító. A fenti különbségek következtében a fordítók eltérő stratégiát követnek majd a fordítás során. A rejtett fordítói stratégiát követő szinkronfordításra a *honosítás* lesz jellemző, a rajongói táborot megcélzó rajongói fordításokban nagyobb arányban fordul elő az *elidegenítés*. Ennek következtében a szinkronfordítások megnyilatkozásai közelebb állnak majd a valós magyar nyelvhasználathoz; 5) Az apellatív megszólítások kihagyása az audiovizuális fordításra jellemző redukciós technikákra vezethető vissza, a betoldásra pedig (főként a szinkronverzió esetén) az izokronia készíteti a fordítót; 6) A hazai nézőközönség a rajongói fordítások minőségével kapcsolatban kritikusan nyilatkozik majd, ugyanakkor a megkérdozettek

többsége támogatni fogja a rajongói fordításokban alkalmazott elidegenítő eljárásokat, mint például a japán neveknél alkalmazott Hepburn-féle átírást, vagy személynevek utáni utótagok használatát, egyes titulusok (pl. *sensei*) átvételét, stb.

5. A korpusz

Az elemzéshez egy párhuzamos japán-magyar korpusz állt rendelkezésemre, a fordításértékeléshez pedig egy egynyelvű magyar korpuszt használtam. A fordításelemzést hét különböző műfajú japán film szinkron és rajongói fordításán végeztem, amely összesen 883 játékpercnyi játékidőt tett ki, és 402 apellatív megszólítás tartalmazott. (*Tokió szonáta; Akhilleusz és a teknős; Nana; Méz és lóhere; Az alkonyat harcosa; Totoro - A varázserdő titka; Yamadáék a szomszédból* c. filmek és magyar hivatalos szinkronfordításuk, valamint rajongói fordításuk).

Az eredeti magyar korpuszba 722 perc játékidőből álló, a párhuzamos korpuszsal megegyező műfajú magyar filmeket válogattam, amelyek 488 nyelvi példát tartalmaztak (apellatív megszólítás).

(*Barátok közt; Jóban Rosszban; Konyec - Utolsó csekk a pohárban; A kőszívű ember fiai; Légy jó mindhalálig; Üvegtigris 2; Hahó, Öcsi!*)

6. Elméleti háttér

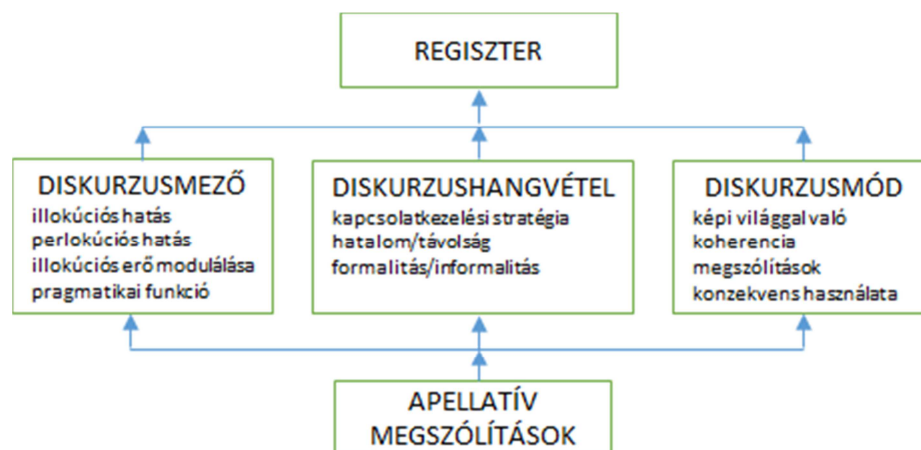
A fordításértékeléshez House funkcionális pragmatikai modelljét alkalmaztam (1997, 2001), amelyet az apellatív megszólítások fordításértékelésére adaptáltam. House (1997) egy nyelvészeti modellt javasol, és elsőként hívja fel a figyelmet arra, hogy a fordítások, fordítói stratégiák értékelésekor mindenekelőtt pragmatikai szempontokat kell figyelembe venni. Az ekvivalenciát a fordítás alapvető kritériumának tekinti. Az ekvivalenciát a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg funkciójának azonosságában látja, tehát a fordítás alapvető követelménye, hogy a célnyelvi szöveg megőrizze a forrásnyelvi szöveg funkcióját (1997: 32).

Fordításértékelési rendszerének magalkotásakor rámutat arra, hogy különbséget kell tennünk *nyílt (overt) és rejtett (covert) fordítás* között. A filmfelirat (így a rajongói felirat is) a nyílt fordítás kategóriájába tartozik, ugyanis hozzáférést biztosít az eredeti szöveghez is (Pérez-González 2009: 20). House véleménye szerint nyílt fordítás esetén nem lehet cél a forrásnyelvi szöveggel való teljes azonosság, csak *másodlagos funkcionális ekvivalencia (second-level functional equivalence)* megvalósítása lehetséges, hiszen az eredetihez egy

másik nyelv biztosít hozzáférést (pl. dialektusok, humor fordítása esetén nehéz célnyelvi ekvivalenst találni). Szinkronfordításkor a fordító láthatatlan, a fordításnak az a célja, hogy a nézőnek ne tűnjön fel, hogy idegen filmet néz, így ebben az esetben *rejtett fordításról* beszélünk.

House értelmezésében a funkcionális ekvivalencia eléréséhez a jelentést (*meaning*) kell megőrizni a fordításban. A jelentésnek a fordítás szempontjából három fontos aspektusát emeli ki House: szemantikai aspektus, pragmatikai (illokúciós erő) és textuális aspektus (House 1997: 30). House Halliday (1973) hármas regiszter-rendszerét veszi alapul, és ebből vezet le szemantikai rendszereket: *diskurzuszmező* (*field of discourse*), az interperszonális viszonyokat tükröző *diskurzushangvétel* (*tenor*) és a textuális funkciót kifejező *mód* (*mode*) (House 1997: 107). Az 1. ábra a House-féle modell apellatív megszólítások fordításának elemzésére adaptált verzióját illusztrálja.

1. ábra. House-féle funkcionális-pragmatikai modell apellatív megszólítások fordításának elemzésére adaptált verziója

A *diskurzuszmezőben* a társas cselekedetek ragadhatók meg. Itt vizsgálom a megszólítással kifejezett beszélői szándékot, az illokúciós és perlokúciós aktust, valamint az apellatív megszólítás illokúciós erőt moduláló szerepét. A forrás- és célnyelvi megszólítás akkor tekinthető ekvivalensnek, ha az illokúciós aktus, vagy az illokúciós erő nem változik az eredetihez képest olyan mértékben, hogy a beszélői szándék megváltozzék.

A *diskurzushangvétel* dimenzióban a szereplők közötti interperszonális kapcsolatok változását vizsgálom. Itt nyílik lehetőség a szereplők közötti *hatalom és távolság* vizsgálatára, a *formalitás és informális* elemzésére, valamint fordítás során az *interperszonális kapcsolatkezelési stratégiában* végbement változások megfigyelésére. A forrás- és célnyelvi megszólítás akkor tekinthető ekvivalensnek, ha az interperszonális kapcsolat minőségében

nem jelentkezik jelentős eltérés, vagy olyan mértékű idegenszerűség, amely a befogadóra kognitív terheket róna, vagy idegenszerűséget okozna.

A *diskurzusmódban* a szöveg és a képi világ közötti koherenciát elemzem. Azt vizsgálom, hogy a megnyilatkozásban alkalmazott apellatív megszólítás koherensen illeszkedik-e a film képi világába. Ugyancsak itt elemzem, hogy egy adott megszólítást konzekvensen alkalmaz-e a fordító hasonló kontextusban, azonos háttérrel rendelkező diádok között.

House modelljét teljes forrás- és célnyelvi szövegek összevetésére és vizsgálatára alkotta meg. Hatim és Mason (1990) újságcikkeken végzett regiszterelemzés alapján megállapítja, hogy túlságosan általánosnak bizonyul az a feltevés, miszerint egy bizonyos szituáció egy speciális regisztert követel meg. Ha rövidebb szövegrészeket vizsgálunk, bebizonyosodik, hogy a diskurzusmező, diskurzushangvétel és diskurzusmód bizonyos változásokat mutat, ezért a szöveg négy különböző regiszterrel jellemezhető. (Hatim and Mason 1990: 51-52). Ebből következik, hogy a diskurzusmező, diskurzushangvétel és diskurzusmód kategóriái nem csak teljes szövegekre, hanem szövegrészekre is alkalmazható (Polcz 2011, 2012).

Polcz (2011, 2012) a fenti elmélet alapján a House-féle modellt alkalmazza a beszédaktusok között fennálló ekvivalencia természetének vizsgálatára. Amennyiben a House-féle modell alkalmazható egy-egy megnyilatkozás vizsgálatára, a megszólítások között fennálló ekvivalencia jelenségének megállapítására is alkalmazható kell, hogy legyen.

7. A vizsgálat módja

A vizsgálatot japán filmek dialógusain, valamint magyar fordításokon keresztül végeztem. A reprezentativitás elvét figyelembe véve különböző fordítók munkáját vettem alapul, kiküszöbölve ezáltal, hogy egyedi fordítói sajátosságokat általános fordítási megoldásként kezeljünk.

A szociolingvisztikai kutatások gondosan előkészített szituációival ellentétben, a filmek dialógusai segítségével kontextusban, természetesebb nyelvi környezetben vizsgálhatjuk a megszólításokat. Céloom olyan dialógusok kiválasztása volt, amelyek lefedik a tényleges és mindennapi nyelvhasználatban használatos megszólító elemeket korra, nemre, az interakcióban részt vevő felek közötti szociális és hatalmi viszonyra való tekintettel. Mivel a dolgozat pragmatikai megközelítésből tárgyalja a megszólításokat, nem volt céloom az egyes dialektusok közötti különbséget vizsgálni, jelen kutatás a standard modern japán nyelvre

helyezi a hangsúlyt. A párhuzamos korpuszból nyert nyelvi példákat egy számítógépes adatbázisba helyeztem egymás mellé rendelve a forrásnyelvi és a célnyelvi adatokat.

A japán eredeti, valamint a két célnyelvi szövegből manuálisan gyűjtöttem ki az apellatív megszólításokat tartalmazó megnyilatkozásokat, majd táblázatban egymás mellé rendeltem a forrásnyelvi és célnyelvi példákat. Ezen felül létrehoztam egy komplex táblázatot, amelyben az ekvivalencia-viszonyokat vizsgáltam. A vizsgálat eredményeit egybevettem az eredeti magyar korpuszban alkalmazott apellatív megszólításokkal.

A fordításértékelést az apellatív megszólítások fordításának elemzésére adaptált House-féle (1997; 2001) funkcionális pragmatikai modelljének segítségével végeztem el. A dolgozatban az apellatív megszólítások fordításában fellelhető törvényszerűségeket, fordítói stratégiákat is vizsgáltam.

A japán filmek hazai célközönségének a magyar filmfordításokkal szembeni elvárásainak megismerése céljából egy országos online kérdőíves felmérést végeztem.

8. A kutatás eredményei

a) Ekvivalencia-viszonyok a szinkronfordításokban és a rajongói verziókban

A vizsgálatból az derült ki, hogy a japán filmek magyar szinkronverzióiban a funkcionális ekvivalencia megvalósul. Egy apellatív megszólítás fordítását akkor tekintem nem ekvivalensnek, amikor a célnyelvi megnyilatkozás pragmatikai funkciója oly mértékben változik, hogy az befolyásolja a szöveg koherenciáját, vagy olyan mértékű *idegenszerűséget* hordoz, amely kognitív terhet ró a nézőre. Ahhoz, hogy az ekvivalencia-viszonyokat még világosabban lássuk, egybevettem a fordított szöveget az egynyelvű magyar korpuszban található megnyilatkozásokkal.

A korpuszban vizsgált szinkronizált filmek közül csupán egy film esetén mondható el, hogy az elidegenítési stratégia követése folytán a funkcionális ekvivalencia nem valósult meg (összesen négy apellatív megszólítás, azaz a szinkronfordításokban szereplő apellatív megszólítások csupán 0.87%-a). A *Totoro* c. filmben a szomszéd néni gyerekek általi megszólításának fordításában mutatkozik inkonzekvencia. A fordításban használt megszólítás magyar nyelvi norma szerint nem megszokott, ezért a célnyelvi megnyilatkozás idegenszerűséget kelt az olvasóban.

Az elidegenítési eljárást kedvelő rajongói feliratok 26 (6.77%-a a rajongói fordításokban szereplő apellatív megszólításoknak) olyan példát tartalmaznak, ahol a másodlagos funkcionális ekvivalencia nem valósul meg. Az 1. táblázatban bemutatott 19.

századi Japánban játszódó történelmi dráma (Az *alkonyat harcosa*) forrásnyelvi megnyilatkozása az apellatív megszólításokkal magázó stílust használ a férfi-női diádok közti párbeszédekben, a rajongói fordítás ezzel szemben a közvetlen igei alakokkal való címzést alkalmazza. Ennek következtében a diskurzushangvételben és a diskurzusmódban egyaránt sérülnek az ekvivalencia-viszonyok. A fordításban alkalmazott megszólítási forma ugyanis eltér mind a korabeli japán nyelvi normától, mind a magyar nyelvi korpusz hasonló korban játszódó filmjében szereplő megszólítási szokásoktól.

A táblázatokban a sorszám az adott megnyilatkozásnak a párhuzamos korpuszban elfoglalt helyét jelöli, a kód a film címére utal, majd ezt követi az interakcióban résztvevők megjelölése. A 4. oszlopban a forrásnyelvi megnyilatkozás olvasható, amelyet a két célnyelvi megnyilatkozás követ az ötödik és hatodik oszlopban, majd legvégén a megnyilatkozás elhangzásának pontos ideje látható a hetedik oszlopban. Az „Sz” a szinkronfordításra, míg az „F” a rajongói fordításra utal. A megnyilatkozásokban elhangzott apellatív megszólítások vastagon szedve szerepelnek.

1. táblázat. Példa a nem megvalósult ekvivalencia-viszonyra (a)

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNSZ	CNYSZ 1(Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
463	AH	közeli barátok	あ、朋江さんでしたか。まったく分かりませんでした。/A, Tomoe san deshita ka? Mattaku wakarimasen deshita.	Ó, Tomoe asszony! Teljesen nem ismertem meg.	Ó, Tomoe kisasszony! /Nem ismertelek meg.	00:30:19

A 2. táblázatban A *Tokió szonáta* filmdrámából láthatunk egy példát. A japán nyelvi megnyilatkozás (*Anata, kyūkyūsha!/Hívd a mentőket!*) E/II. névmást (*anata*) tartalmaz. A hivatalos fordításban nincs apellatív megszólítás, a rajongói feliratban pedig a *szívem* kedveskedő megszólítás áll. A rajongói fordításában az ekvivalencia két ponton sérül: 1) A diskurzusmezőben az illokúciós aktus és az illokúciós erő módosítása sérül olyan mértékben, hogy a fordított szöveg idegenszerűséget kelt a célnyelvi nézőben. Míg az eredeti megnyilatkozásban a beszélői szándék a címzett utasítása, az E/II. személyű személyes névmással kifejezett apellatív megszólítás pedig fokozza a megnyilatkozás illokúciós erejét, addig a célnyelvi szövegben alkalmazott birtokos személyranggal ellátott kedveskedő megszólítás épp ellenkezőleg, gyengíti az utasítás beszédaktusának erejét. A diskurzusmezőben tehát sérülnek az ekvivalencia-viszonyok. 2) A diskurzusmódban a film verbális és képi világa közötti koherencia sérül, egy családi veszekedést bemutató jelenetben a kedveskedő megszólítás disszonánsan hat.

2. táblázat. Példa a nem megvalósult ekvivalencia-viszonyra (b)

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ 1 (Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
248	TSz	feleség-férj	あなた、救急車。 / Anata , kyūkyūsha.	Hívd a mentőket!	Szívem , hívd a mentőt!	00:13:31

A korpuszban szereplő többi film rajongói fordításában is több helyen sérül a másodlagos ekvivalencia. Legproblematisabbnak azokat az eseteket nevezhetjük, amikor a fordító olyan forrásnyelvi megszólítási formát hagy meg eredeti formájában, amely a japán nyelvben némi jártasságot szerzett célnyelvi nézőben is idegenszerűséget kelt. Idegenszerűséget okoz a 3. táblázatban bemutatott *Méz és Lóhere* c. filmben szereplő megnyilatkozás rajongói feliratában alkalmazott megszólítási forma is. A forrásnyelvi szövegben elhangzó *korobbukuru* (vagy más kiejtéssel *koroppukuru*) az ainu folklórban kis, alacsony növésű emberekre utal, amelyre megfelelő fordításnak tűnik a szinkronverzióban szereplő *kismanó* megoldás. A rajongói fordítás – nem tudni, tévedésből vagy tudatosan – az eredeti japán apellatív megszólítást veszi át, amelyet azonban az átlag rajongói célközönség nem ismerhet, ezáltal idegenszerűséget okoz a szövegben.

3. táblázat. Példa a nem megvalósult ekvivalencia-viszonyra (c)

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ 1 (Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
398	ML 4. r.	barátok	いた、ころぼっくる発見。 /Ita, korobokkuru, hakken.	Szóval itt vagy, kismanó .	Itt vagy hát, Korobokkuru!	00:07:57

b) Pragmatikai elmozdulások

A korpusz elemzése során feltűnt egy másik jelenség is, éspedig az, hogy ekvivalencia-viszonyokon túl más pragmatikai különbségek is felfedezhetők a forrásnyelvi és célnyelvi megnyilatkozások között. A fordítás következtében előfordul, hogy az apellatív megszólítás eredeti pragmatikai jellemzői megváltoznak, nem olyan mértékben viszont, hogy az ekvivalencia-viszonyok sérülnének, ám az interperszonális kapcsolatok minőségére kihatással vannak. Ilyenkor *pragmatikai elmozdulásról* beszélünk. Az apellatív megszólítások esetében a pragmatikai elmozdulások olyan lexikai változtatások, amelyek kisebb-nagyobb mértékben modulálják a megnyilatkozások illokúciós erejét, az illokúciós és perlokúciós aktust és hatással vannak az interperszonális kapcsolatkezelésre (azaz *interperszonális elmozduláshoz* vezetnek).

A pragmatikai elmozdulások két fajtáját különböztethetjük meg: 1) *pozitív kapcsolatkezelési stratégia* (Spencer-Oatey 2004, 2008) negatív előjelűre történő változása a fordítás során; 2) *Negatív kapcsolatkezelési stratégia* (Spencer-Oatey 2004, 2008) pozitívra való változása a fordítás során. A szinkronfordításokban a pozitív kapcsolatkezelési stratégia negatívvá változása az esetek mindössze 1.68%-ra volt jellemző, a rajongói feliratokban pedig 0.41% volt az arány. A negatív kapcsolatkezelési stratégia pozitívra való változása a szinkronfordításokban 9.98%-os arányt tesz ki, a rajongói feliratokban ez az arány 1.66%. A honosítási eljárást követő szinkronfordítók döntésének hátterében a célnyelvi normához való közelítés állhat. Mivel a szinkronfordítások a honosítási, a rajongói verziók pedig elidegenítési stratégiát követnek a fordításban, a két célnyelvi szövegben interperszonális kapcsolatbeli különbségeknek lehetünk tanúi. A 4. táblázatban szereplő példával szemléltetem a hivatalos és rajongói fordításban megjelenő interperszonális kapcsolatbeli különbségeket.

4. táblázat. Példa pragmatikai elmozdulásra. Interperszonális kapcsolatbeli különbség a szinkron és a rajongói fordítás között

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ 1 (Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
270	N 1.r	albérlő-ingatlanügynök	ありがとう、安藤さん。 Arigatō, Andō san.	Nagyon köszönjük, Andó bácsi .	Nagyon szépen köszönöm Andou-san!	00:19:28

A 4. táblázatban szereplő megnyilatkozás rajongói fordítása elidegenítési stratégiát alkalmazva megtartja az eredeti *vezetéknév+san* formát, amely nem hordozza a hivatalos verzióban a *bácsi* társjelölő által jelzett közelséget.

Az elemzés során megállapítottam, hogy az előjelüket megváltoztató apellatív megszólítások 25%-a az interperszonális kapcsolatokban beállt változáson túl a beszédaktusok illokúciós erejét is modulálják.

5. táblázat. Ilokúciós erő modulálása

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ	Idő
237	TS (Sz)	apa-fia	たかし、家を出て行くのはいい、でもアメリカやめておけ。/Takashi, ie wo dete iku no wa ii, demo Amerika yamete oke.	Fiam, / felőlem itt hagyhatsz minket, / de / ne menj Amerikába!	00:53:26

Az 5. táblázat megnyilatkozásában a forrásnyelvi dialógusban szereplő *keresztnévi* (*Takashi*) megszólítás helyett a célnyelvi szövegben a *fiam* birtokos személyranggal ellátott rokonsági megnevezés áll. Az eredeti keresztnévi megszólítás is a kérés beszédaktusának

illokúciós erejének fokozását szolgálja, a fordításban alkalmazott közelségre utaló forma viszont tovább növeli a fokozó erő intenzitását.

c) Pragmatikai többlet

Az apellatív megszólítások fordítása esetén a pragmatikai elmozdulásokon kívül jelentős a *pragmatikai veszteségek*, illetve a *pragmatikai többlet* jelensége is. E két utóbbi jelenség az apellatív megszólítások kihagyásával és betoldásával áll szoros összefüggésben. A 6. táblázat a forrásnyelvi és célnyelvi szövegekben előforduló apellatív megszólítások számát mutatja.

6. táblázat. Apellatív megszólítások száma a japán filmekben és a magyar fordításokban

Filmek	FNYSZ	CNYSZ 1 (szinkron)	CNYSZ 2 (fansub)
TS	37	57↑	30↓
N	49	65↑	54↑
AT	29	33↑	24↓
ML	54	50↓	54
AH	83	97↑	67↓
T	80	75↓	78↓
Y	70	84↑	77↑
Összesen	402	461↑	384↓

Ha megnézzük a párhuzamos korpuszban szereplő apellatív megszólítások számát, azt tapasztaljuk, hogy a szinkronfordításokban az apellatív megszólítások aránya 14.67%-kal több, mint a forrásnyelvi szövegben. Ez arra enged következtetni, hogy a fordításba megszólító elemeket toldottak be a fordítók. A rajongói fordítások ellentétes tendenciát mutatnak, a hét filmből négyben csökken az apellatív megszólítások száma a fordításban, és 4.47%-kal kevesebb apellatív megszólítást találtunk a célnyelvi szövegben az eredetihez képest. Különbség mutatkozik tehát a beszélt nyelvet beszélt nyelvre fordító szinkronverzió, és a beszélt nyelvet írott nyelvre átültető rajongói fordítás között.

A *pragmatikai többlet* kifejezést tudomásom szerint a dolgozat írója alkalmazza először, és értelmezésében azt jelenti, hogy a fordítás során a megnyilatkozásba betoldott apellatív megszólítás az eredeti megnyilatkozás pragmatikai funkcióit gazdagítja. A pragmatikai többletváltozást okozhat az interperszonális kapcsolatkezelésben, például egy kedveskedő megszólítás betoldása a fordításba a karakterek közötti affektus vagy empátia

intenzitását fokozza, vagy modulálja a megnyilatkozás illokúciós erejét, de akár az illokúciós aktus is változhat.

A betoldott apellatív megszólításokat elemezve megállapítható, hogy a betoldott elemek pozitív kapcsolatkezelési stratégiájú megszólítások, mint a birtokos személyranggal ellátott kedveskedő megszólítások (*drágám, kicsim, kedvesem*), ugyancsak birtokos személyranggal és olykor melléknévvel járó társjelölők (*uram, jó uram, nagy uram*), szintén birtokos személyragos rokonsági megnevezések (*fiam, kislányom*), valamint keresztnévi megszólítások. Ezen elemek betoldása már önmagában erősíti a diádok közötti interperszonális kapcsolatot, fokozza a köztük lévő affektust és familiaritást. Továbbá beszédaktusokhoz kapcsolódva az illokúciós aktus, valamint a beszédaktus illokúciós erejének modulálásában játszanak szerepet.

Az 7. táblázatban olyan megnyilatkozást látunk, amelyben a hivatalos fordítás betoldott apellatív megszólítást tartalmaz, a rajongói fordításban viszont nem áll megszólítás. A szinkronfordításba betoldott megszólítási elem a célnyelvi megnyilatkozás illokúciós erejét modulálja, ezen felül az interperszonális kapcsolatkezelésben is változást idéznek elő. A japán mondat után zárójelben a mondat nyers fordítása olvasható.

7. táblázat. Példa pragmatikai többletre

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ 1 (Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
262	N	ingatlanügynök-albérlő	見にいってみる? /Mi ni itte miru? (Megnézzük?)	Megnézzük, kedveském?	Szeretné megtekinteni?	00:15:22

A hetedik táblázat megnyilatkozása az idős ingatlanközvetítő és a 19 éves Tokióba költözött Nana között zajlik. A japán eredeti *Mi ni itte miru?* mondat igéje közvetlen alakban áll, a hat szótagból álló megnyilatkozás annyit tesz magyarul *Megnézed?/Megnézzük?* A megszólítás nélküli magyar ekvivalens csak három szótagból áll, a megszólítással együtt álló változat szótagszámban megegyezik az eredeti megnyilatkozással. Dönthetett volna azonban a fordító más megszólítás nélküli lehetőség mellett is (pl. *Szeretné megnézni?*), ezért joggal feltételezhetjük, hogy a kedveskedő megszólítást gyakorta alkalmazó magyar nyelvhasználati szokásokhoz való igazodás vezérelte döntésében. Nem tudhatjuk, hogy tudatos betoldásról van-e szó, mint ahogy azt sem, mi vezérelte a fordítót a betoldás során, bármi is álljon azonban a fordítói döntés mögött, az interakciós felek közötti interperszonális kapcsolat intenzívebb lesz ezáltal a szinkronszövegben.

Az apellatív megszólítás forrásnyelvi szövegbe történő betoldása mögött meghúzódó fordítói döntésekről pontos információk nincsenek, de a következő lehetőségek merülnek fel: 1) Célnyelvi megnyilatkozásnak a szereplő szájmozgásához való igazítása; 2) Forrásnyelvi köszönési forma célnyelvi nyelvhasználati szokásokhoz való igazítása; 3) Szereplő első színrelépésekor (azonosítás céljából); 4) Kötött formából szabad formává történő alakítás a fordított szövegben.

d) Pragmatikai veszteség

Pragmatikai veszteségről olyankor beszélünk, amikor az apellatív megszólítás célnyelvi szövegből való kihagyása következtében a megnyilatkozás eredeti pragmatikai sajátosságai eltűnnek. A pragmatikai veszteség érintheti a megnyilatkozás illokúciós erejének csökkenését, az interperszonális kapcsolatkezelést, stb. A pragmatikai veszteség leginkább a rajongói fordításra jellemző. A szinkronfordításokban pragmatikai veszteség csupán a célnyelvi szövegek apellatív megszólításainak 4.28%-ban mutatható ki. A rajongói fordításokba ez az arány 6.43%.

8. táblázat. Példa pragmatikai veszteségre

Sorszám	Kód	Interakcióban résztvevők	FNYSZ	CNYSZ 1 (Sz)	CNYSZ 2 (F)	Idő
206	TS	fejvadászcég-munkakereső	佐々木さん、申し上げにくいんですが以前と同じ条件というのは100%あり得ません。 /Sasaki san, môshi age nikui n desu ga, izen to onaji jôken to iu no wa 100% ariemasen.	Sasaki úr, / sajnálom, hogy ezt kell mondanom, / de sajnos 100%-ig biztos, hogy nem tudná betölteni a korábbi pozícióját.	Sajnálom, hogy ezt kell mondanom, de szinte lehetetlen lesz visszakapnia a korábbi beosztását.	00:15:32

A 8. táblázatban szereplő példában a forrásnyelvi megnyilatkozásban *VN+san* megszólítás szerepel, a szinkronverzióban *VN+úr* társjelölő, a rajongói fordítás pedig nem tartalmaz apellatív megszólítást.

A diskurzusmezőben a forrásnyelvi apellatív megszólításnak a sajnálat beszédaktusa illokúciós erejének fokozásában van szerepe, akárcsak a szinkronfordítás megszólító elemének. A rajongói fordítás nem tartalmaz megszólítást, így az illokúciós erő modulálása tekintetében *pragmatikai veszteségről* beszélünk. Az eredeti szöveg apellatív megszólításának pragmatikai funkciója a konverzációkezelési funkció, ezen belül pedig a szereplő identifikálása. A szinkronverzió apellatív megszólítása hasonló pragmatikai funkcióval bír. A rajongói fordításban ismét *pragmatikai veszteségről* beszélhetünk.

Az eredeti *VN+san* utótag, valamint a szinkronfordítás apellatív megszólítása, *VN+úr* társjelölő mindkettő negatív kapcsolatkezelési stratégiát jelöl. A rajongói fordításban ismét pragmatikai veszteséggel találkozunk. Mindkét korpuszban a formális stílus érvényesül.

A korpuszban az apellatív megszólítások kihagyása az alábbi esetekre volt jellemző: 1) A fordítás szótagszámának az eredeti szóbeli megnyilatkozás hosszához való igazítása; 2) Személyes névmásoknál a magyar nyelvhasználati szokásokhoz való igazodás; 3) A magyar nyelv sajátosságainak köszönhetően az eredeti apellatív megszólítás impliciten kerül bele a célnyelvi szövegbe személyjelek, igei személyragok formájában.

e) Honosítás és elidegenítés a szinkronfordításokban és a rajongói verziókban

Konklúzióként megállapítható, hogy az előzetes kutatások eredményével egybecsengően az elemzett japán filmek szinkronverziói is a fordítói láthatatlanságra törekednek. A fordítók a honosítás elve szerint keresnek ekvivalenst az adott japán apellatív megszólításra mindvégig szem előtt tartva a célnyelvi normát. A rajongói fordításokra ezzel szemben inkább az elidegenítés jellemző. A jelenség megmutatkozik a személynevek utáni utótagok, a személynevek, rangok, titulusok fordításában is, ahol az elemzett korpuszban a japán eredetű megszólítások magas arányban voltak jelen. A rajongói fordításokban szereplő apellatív megszólítások mintegy 20%-ban (77 eset) találkozunk elidegenítési fordítói stratégiával.

f) Felmérés a japán filmek hazai nézőinek a filmfordításokról megfogalmazott elvárásairól

Ahhoz, hogy megtudjuk, hogy a japán filmek esetén milyen fordításra van igény Magyarországon, ismernünk kell a japán filmek hazai nézőinek elvárásait. Mivel a japán filmfordítások hazai fogadtatásáról eddig nem készült átfogó jellegű felmérés, egy nagymintás országos online felmérés segítségével arra vállalkoztam, hogy felmérjem a hazai japán filmek nézőinek a fordításokkal szemben támasztott elvárásaikat, igényeiket. A felmérést 2013 decemberében végeztem. Az eredmények 219 beérkezett kitöltött kérdőív adatain alapszanak. A vizsgálatból kiderült, hogy a japán filmek hazai nézőinek többsége (66%) a 19-29 évesek közül kerül ki, és a legfiatalabb és idősebb generáció kevésbé képviselteti magát. A legnépesebb nézőtábora pedig az animéknek és a tévéfilmsorozatoknak (dorama) van, a válaszadók 55%-a jelölte meg e két kategóriát.

Az audiovizuális fordítás egyes altípusaival kapcsolatos válaszokból megtudtuk, hogy azon hazai nézők többsége (30%), akik fordítással, és nem eredetiben nézik a filmeket, rajongói fordítással jutnak közelebb a japán filmek világához, a legkevésbé népszerűbb pedig a szinkron, a nézők csupán 3%-a veszi igénybe.

A fordítói stratégiákról alkotott véleményekből az a konklúzió szűrhető le, hogy a japán filmek hazai célközönsége az elidegenítő fordítói stratégiát üdvözli a reáliák, megszólítások és a japán eredetű szavak átírásakor egyaránt. Erre vezethető vissza a rajongói fordítások népszerűsége is, a válaszadók többsége pozitívként emelte ki a rajongói fordításokban alkalmazott fordítói attitűdöt. Ahogy azonban a japán és magyar nyelvhasználatbeli és interkulturális különbségeket behatóbban ismerő japán szakosok is kiemelték, az egyes fordítói stratégiák kiválasztásakor figyelembe kell vennünk a műfajt, a célközönséget, a szövegtípust. A japán eredetű szavak átírásában viszont hasznos lenne egy adott átírási normát kialakítani és követni, ezáltal idővel kiküszöbölhetőek lennének a szinkronban tetten érhető kiejtésbeli pontatlanságok, és a feliratban gyakran tapasztalható téves átírás, fordított névsorrend.

A hazai célközönség rajongói fordításokról alkotott véleménye egybecseng az elméleti részben bemutatott szakmai véleményekkel, azaz értékelik a fordítók japán kultúrában való jártasságát, a szakmai tudást, a kulturális elemek fordításban való megtartását.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a jelenlegi vizsgálat nem terjedt ki az „alkalmi nézőkre”, akik japános ismerősük révén véletlenül „tévednek be” egy-egy japán filmre.

9. A kutatás jelentősége

A dolgozat legfontosabb eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

A dolgozat részletes, összefoglaló leírást nyújt a japán megszólítási rendszerről, a megszólítási normákról. A dolgozat elméleti része mélyrehatóan ismerteti a japán apellatív megszólítások típusait külön hangsúlyozva a magyar megszólításoktól eltérő jellemzőket.

A dolgozat bemutatja a japán megszólításokról végzett eddigi főbb pragmatikai kutatásokat. Brown és Levinson (1987), Spencer-Oatey (2008) valamint Takiura (2008) rendszerét ötvözve kidolgoztam egy olyan elméletet, amely alapján a japán apellatív megszólítások által kifejezett kapcsolatkezelési stratégiák kategorizálhatók. House funkcionális-pragmatikai modellje (House 1997, 2001), valamint Polcz (2012) beszédaktusok fordítás-elemzésére adaptált modellje alapján kidolgoztam egy olyan módszert, amellyel az apellatív megszólítások fordításában az ekvivalencia-viszonyok vizsgálhatók.

A dolgozat komparatív módon ismerteti a japán és magyar nyelv megszólítási rendszerének jellemzőit különös figyelmet szentelve a pragmatikai indíttatású fordítástudományi elemzések szempontjából jelentős hasonlóságokra és különbségekre. Mélyreható elemzés a témában magyar nyelven még nem látott napvilágot, ezért úttörő jellegű munkának tekinthető.

Nagymintás országos online felmérés segítségével feltérképeztem a japán filmek hazai célközönségének a magyar filmfeliratok, szinkronfordításokról alkotott nézeteit, valamint a fordításokkal szembeni elvárásait. Ez azért jelentős, mert a japán filmek hazai célközönségének a magyar filmfordításokról alkotott véleményéről eddig nem készült felmérés. A jelen kutatásban végzett kérdőíves felmérés eredményei rávilágítanak a nézői elvárásokra, amely alapján a későbbiekben kidolgozható a hazai japán filmfordításokban alkalmazható fordítói norma.

Az apellatív megszólítások fordításának elemzésére egy párhuzamos japán-magyar korpuszt hoztam létre, amely 883 játékpercnyi, hét különböző műfajú japán filmet, 402 apellatív megszólítást tartalmaz. A dolgozat jelentősége, hogy a hivatalos szinkronfordítások mellett az amatőr fordítók által készített rajongói fordításokat is górcső alá veszi. A kutatás összehasonlítást nyújt a japán apellatív megszólítási elemek magyar szinkronfordításokban, valamint rajongói filmfeliratokban alkalmazott fordítási eljárásairól feltárva az egyes jelenségek mögött rejlő törvényszerűségeket, fordítói döntések esetleges mozgatórugóit.

Létrehoztam egy 722 perc játékidős hét filmből és 488 nyelvi példából álló egynyelvű magyar korpuszt, amely segítségével lehetőség nyílik a fordításban alkalmazott és az eredeti magyar szövegben történő megszólítási szokások összevetésére. Az eredmények alapján megállapítottam, hogy az előzetes kutatások eredményeivel ellentétben a japán filmek magyar szinkronfordításaira nem a megszólítások kihagyása, hanem éppen ellenkezőleg, a betoldása jellemző, amely folytán a célnyelvi szövegben az interperszonális viszonyok új töltettel gazdagodnak. A jelenség leírására a *pragmatikai többlet* kifejezést vezettem be.

Megállapítottam továbbá, hogy a honosítás-elidegenítés kérdését illetően jelen kutatás eredményei egybecsengenek a korábbi megfigyelésekkel, miszerint a szinkronfordítások a honosító eljárást, a rajongói feliratok pedig az elidegenítő fordítási stratégiákat részesítik előnyben.

A kutatás hiányosságaként említhető, hogy a feliratos filmek elemzésére nem tér ki. Jelen dolgozatban szinkronizált és rajongói fordítással nézhető japán filmekben előforduló apellatív megszólítások fordítási kérdésével foglalkoztam. A jövőben szükséges a feliratos

filmek témakörében is hasonló vizsgálatot folytatni. Szintén egy következő kutatásban tervezem egy hasonló elemzés elvégzését ellentétes nyelvpárban is.

Jelenleg a japán filmek hazai szinkronfordításait és filmfeliratait néhány kivételtől eltekintve nem profi fordító végzi, a rajongói fordítások pedig szinte kizárólag amatőr fordítóktól származnak. Jelen kutatásban tett megfigyelések, a kutatás eredményei remélhetőleg hasznosíthatók lesznek a fordítói képzésben, illetve hasznára válnak a japán filmek fordítóinak. Nem létezik továbbá fordítói norma sem, amelyet a japán filmek hazai filmfordítói követhetnének. Jelen kutatás elméleti háttere, a vizsgálat eredményei, az online kérdőíves felmérés konklúziói, remélhetőleg hasznosíthatók majd a profi és amatőr filmfordítók által egyaránt.

A tézishez felhasznált irodalom jegyzéke

- Akutsu, Y. 2009. Positive Politeness Strategies in Oral Communication in Textbooks. - Focusing on Terms of Address-. *The Economic Journal of Takasaki City University of Economics*. Vol. 52. No. 1. 59–70.
- Austin, J. L., 1997. Tetten ért szavak. In: Pléh Cs. (et.al. szerk.) *Nyelv-kommunikáció-cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 29–42.
- Brown, P., Levinson, S. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halliday, M.A.K. 1973. *Explorations in the Functions of Language*. London: Arnold.
- Hatim, B., Mason, I. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Narr Verlag.
- House, J. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- House, J. 2001. Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation. In: *Meta*. Vol. 46. No. 2. 243–257.
- Klaudy K. 2005. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Lakatos-Báldy Zs. 2012. Kulturális reáliák a filmfordításban különös tekintettel a nyelvhasználat reáliáira. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem. Nyelvi Központ. 69–86.
- Pérez-González, L. 2009. Audiovisual Translation. In: Baker, M., Saldanha, G. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York. 13–20.
- Polcz K. 2011. Pragmatikai ekvivalencia a beszédaktusok fordításában. *Magyar nyelvőr*. 135. évf. 2. szám. 195–213.
- Polcz K. 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban*. Doktori disszertáció. (kézirat)
- Somodi J. 2009a. Fordítási univerzálék a japán megszólítási rendszer magyar fordításában. *Fordítástudomány*. XI. évf. 2. szám. 70–82.
- Somodi J. 2009b. A japán megszólítási rendszer egy japán regény fordításának tükrében. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar, mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Balassi Intézet, Budapest. 2008. április 3-5. MANYE Vol. 5/2. 641–647.
- Somodi J. 2013. Fordítói jelenlét a japán filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* XV. évf. 1. szám. 75–92.

- Somodi J. 2014. Nézői elvárások - Felmérés a japán filmek magyar fordításáról alkotott nézői véleményekről. *Filmszem. Filmtudományi online folyóirat*. IV. évf. 2. szám. Globális Ázsia. 41–66.
- Spencer-Oatey, H. (ed.). 2004. *Culturally Speaking. Managing rapport Through Talk Across Cultures*. New York: Continuum Int. Publishing Group.
- Spencer-Oatey, H. (ed.) 2008. *Culturally Speaking. Culture, Communication and Politeness Theory*. New York: Continuum Int. Publishing Group.
- Szarkowska, A. 2012. *Forms of Address in Polish-English Subtitling*. Berlin: Peter Lang.
- Szili K. 2004. *Tetté vált szavak*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Takiura, M. 2008. *Politeness Nyûmon*. Tôkyô: Kenkyûsha.
- Venuti 1995. *The Translator's Invisibility*. London & NY: Routledge.
- Wierzbicka, A. 1991. *Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Források

Japán filmek:

- Akiresu to kame – Achilleusz és a teknős*. 2008. Rendezte: Kitano, T. (Magyar szöveg: Imri L.)
- Tasogare Seibei – Az alkonyat harcosa*. 2002. Rendezte: Yamada, Y. (Magyar szöveg: Igarashiné Szabó A.)
- Hachimitsu to clover – Méz és lóhere* (anime) 2005-2006. 1. évad 1-5. rész. Rendezte: Kasai, K. (Magyar szöveg: Basa Zs. és Koch Z.)
- Hôhokekyo, tonari no Yamada kun – A Yamada család*. 1999. Rendezte: Isao, T. (Magyar szöveg: Illés J.)
- Nana – Nana* (anime) 2006-2007. 1. évad 1-10. Rendezte: Morio, A. (Magyar szöveg: Imri L. és Varga F.)
- Tonari no Totoro – Totoro, a Varázserdő titka*. 1998. Rendezte: Miyazaki, H. (Magyar szöveg: Joó E.)
- Tôkyô Sonata – Tokió Szonáta*. 2008. Rendezte: Kurosawa, K. (Magyar szöveg: Imri L.)

Magyar filmek:

- Konyec-Az utolsó csekk a pohárban*. 2007. Rendezte: Rohonyi G.
- Üvegtigris 2*. 2006. Rendezte: Rudolf P.
- Hahó, Öcsi!* 1971. Rendezte: Palásthy Gy.
- Légy jó mindhalálig!* 1960. Rendezte: Ranódi L.
- A köszívű ember fiai*. 1964. Rendezte: Várkonyi Z.
- Jóban, rosszban*. 2014. 10. évad (2341-2344). Rendezők: Pajer R., Szarka J., Zilahy T., Nagy T.
- Barátok közt*. 2014. 16. évad. (6899-6910). Rendezők: Arday T., Labancz I., Márton I., Molnár J., Rozgonyi Á.

Az értekezés témájával kapcsolatos publikációk

- Somodi J. 2009a. Fordítási univerzálék a japán megszólítási rendszer magyar fordításában. *Fordítástudomány*. XI. évf. 2. szám. 70–82.
- Somodi J. 2009b. A japán megszólítási rendszer egy japán regény fordításának tükrében. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar, mint európai és világnyelv*. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Balassi Intézet, Budapest. 2008. április 3-5. MANYE Vol. 5/2. 641–647.

- Somodi J. 2009c. Kultúrák fordítása. Néhány szóban a japán-magyar fordításról. In: Farkas I. (szerk.) *Ismerjük meg Japánt! Bevezetés a japanisztika alapjaiba!* Budapest: Eötvös Kiadó. 203–219.
- Somodi J. 2009d. Szöveghű fordítás vagy pragmatikai adaptáció? Japán nyelvű vállalati szövegek magyar fordításainak vizsgálata. In: Dr. Farkas I., Molnár P. (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2007–2008.* Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 17–30.
- Somodi J. 2013. Fordítói jelenlét a japán filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* XV. évf. 1. szám. 75–92.
- Somodi J. 2013. Pragmatics of Address Terms in Japanese-Hungarian Translation. *Ph.D. Workshop in Japanese Studies East and Central Europe 2013.* Japan Foundation. 101–114. Budapest, Febr. 18–19, 2013. (angol nyelven)
- Somodi J. 2014. Nézői elvárások - Felmérés a japán filmek magyar fordításáról alkotott nézői véleményekről. *Filmszem. Filmtudományi online folyóirat.* IV. évf. 2. szám. Globális Ázsia. 41–66.

Az értekezés témájával kapcsolatos konferencia-előadások

- Somodi J. 2007. Szöveghű fordítás vagy pragmatikai adaptáció? Japán nyelvű vállalati szövegek magyar fordításainak vizsgálata. Elhangzott: A japanisztika interdiszciplináris kutatóműhelyeiből. Budapest: KRE. BTK. Japán tanszék. 2007. november 26.
- Somodi J. 2008. A japán megszólítási rendszer egy japán regény fordításának tükrében. Elhangzott: A magyar, mint európai és világnyelv. MANYE Kongresszus XVIII. Budapest: BBI. 2008. április 3–5.
- Somodi J. 2009. A japán megszólítások fordításának vizsgálata a pragmatika szemszögéből. Elhangzott: "A tudományok nyelve – a nyelv tudománya" MANYE Kongresszus XIX. Eger: EKF. 2009. április 16–18.
- Somodi J. 2010. Kultúrák fordítása. Néhány szóban a japán-magyar fordításról. Elhangzott: Veszprémi Japán Napok. Japanisztika konferencia. Pannon Egyetem. 2010. október 9–10.
- Somodi J. 2011a. (japán nyelvű előadás) Nihongo ni okeru taishôsi. Goyôrontekina shiten kara (Japán megszólító kifejezések vizsgálata pragmatikai megközelítésből). Elhangzott: International Symposium on Japanese Studies., „Lingustic and Cultural Identity in Japan.” University of Bucharest. Center of Japanese Studies. 4–6 th March, 2011.
- Somodi J. 2011b. A megszólító nyelvi elemek pragmatikai funkcióinak vizsgálata fordított szövegben. Elhangzott: Alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe. MANYE Kongresszus XXI. Szombathely: NymE SEK BTK. 2011. augusztus 29–31.
- Somodi J. 2012. Megszólítások pragmatikai funkcióinak vizsgálata filmfeliratokban. Elhangzott: VII. Japanológia Konferencia. Budapest: KRE BTK. Japanológia Tanszék. 2012. április 23.
- Somodi J. 2013. Pragmatics of Address Terms in Japanese-Hungarian Translation. Elhangzott: Ph.D. Workshop in Japanese Studies East and Central Europe 2013. Budapest: Japán Alapítvány, Budapesti Japán Kulturális Központ. 2013. február 18–19.
- Somodi J. 2014. Az interperszonális viszonyok alakulása a filmfordításokban az appellatív megszólítások fordítási stratégiájának tükrében. Elhangzott: A Károli Japán Szak 20 Éve. Jubileumi Konferencia. Budapest: KRE. BTK. 2014. október 15.